УДК 311.312:35.073.526:377.091(477)
JEL Classification: I25, J48

М. В. Лєснікова,
кандидат економічних наук, старший науковий співробітник,
начальник відділу статистики і аналітики професійно-технічної освіти,
Інститут освітньої аналітики МОН України,
E-mail: conversat@bigmir.net

Статистичні дослідження проблем розвитку професійно-технічної освіти в Україні

У статті досліджено існуючі проблеми розвитку професійно-технічної освіти в Україні. За інформаційну базу дослідження використано статистичні дані Державної служби зайнятості та Міністерства освіти і науки України. Окреслено напрями формування нової моделі статистичної звітності у сфері ПТО та розроблено модель інноваційного механізму регулювання підготовки кадрів.

Ключові слова: *система професійно-технічної освіти, статистика професійно-технічної освіти, ринок праці, професійна структура, метод коефіцієнтів, інтегральний коефіцієнт збалансованості попиту та пропозиції кадрів, вакансії, безробітні.*

Аналіз оцінок заінтересованими сторонами (стейкхолдерами) формування якісної робочої сили за останнє 10-річчя в Україні свідчить про те, що вітчизняна система підготовки кадрів у професійно-технічних навчальних закладах (ПТНЗ) менш ніж на третину виконує свої ключові завдання, серед яких:

- забезпечення економіки країни кваліфікованими кадрами відповідно до потреб ринку праці;
- збалансування попиту та пропозиції робочої сили на ринку праці з урахуванням пріоритетних напрямів розвитку економіки;
- забезпечення працевлаштування випускників, їх професійного та кар'єрного зростання;
- поглиблення соціального партнерства між навчальними закладами та роботодавцями шляхом участі останніх у підготовці, перепідготовці, підвищенні кваліфікації фахівців та розвитку університетської науки;
- оновлення змісту, запровадження новітніх форм професійно-практичної підготовки учнів і студентів та зміцнення навчально-матеріальної бази навчальних закладів.

Питанням дослідження проблем розвитку професійно-технічної освіти (ПТО) в Україні, в тому числі її статистичної складової, присвячені праці багатьох науковців, серед яких слід виділити В. Головінова [1], С. Мельника [2], В. Новікова [3], В. Ковтунця [4] та ін.

Досліджуючи потреби у кваліфікаціях і наявні вакансії в Україні експерти з Міжнародної організації праці виділяють три етапи формування ринку праці в країні. Так, на першому етапі (1991–1994 рр.) після переходу до ринкової економіки були створені нові робочі місця, кількість яких у 1,5 – 2 рази перевищувала кількість зареєстрованих безробітних, коефіцієнт навантаження на одне робоче місце становив 0,42 – 0,60. На другому етапі (1995-2001 рр.) відбувся дисбаланс на ринку праці: кількість безробітних почала перевищувати кількість вакансій, унаслідок чого рівень навантаження на одне робоче місце зріс до 30. У цей період відбувалось різке скорочення чисельності зайнятих у будівництві, промисловості, транспорті, освіті, культурі, мистецтві, науки. Третій етап, який розпочався в 2001 р. і триває досі – етап структурної перебудови, що характеризується зменшенням питомої ваги найманих працівників та збільшенням частки тих, хто працює у секторі самостійної зайнятості [5].

Основним джерелом даних щодо ринку праці є статистична інформація, що збирається Державною службою зайнятості. Проте, на думку експертів, ця статистика неповно відображає реальну ситуацію в цілому, оскільки оперує низькооплачуваними вакансіями або такими, що потребують невисокої кваліфікації. Так, у І півріччі 2017 року, як видно з рис. 1 (складено автором за даними [6]), найменш затребуваними професіями на ринку праці України є оператор котельні та підсобний робітник, для яких водночас характерна низька пропозиція вакансій.

Ця ситуація свідчить про суттєвий дисбаланс на ринку праці, якому бракує, в першу чергу, досвідчених спеціалістів. Як зазначено у [7, с. 62], має місце превалювання у структурі вакантних робочих місць вакансій, пов'язаних із задоволенням насамперед поточних потреб регіональних ринків праці у працівниках певних професій (ситуативний попит), тоді як вакансії, які не користуються значним попитом, але потрібні для переходу від індустріальної до постіндустріальної інноваційної моделі розвитку, залишаються поза сферою інтересів роботодавців (відтермінований попит).

© *М. В. Лєснікова, 2017*

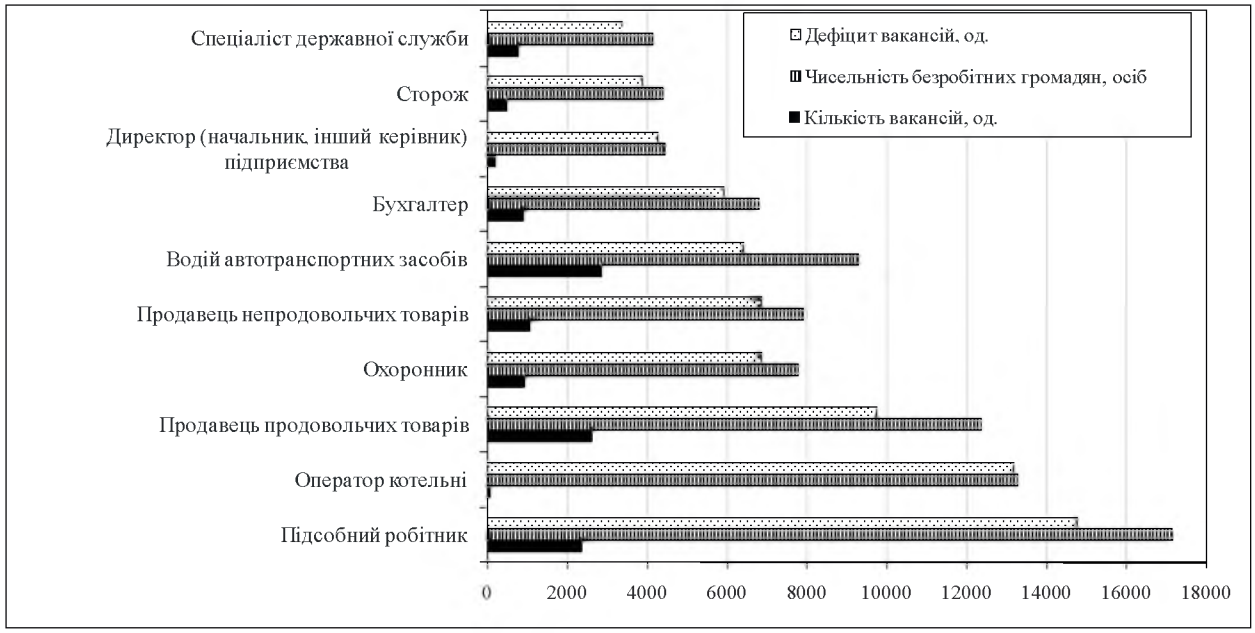

Рис. 1. Професійна структура за найбільшою кількістю дефіциту вакансій, I півріччя 2017 року

З урахуванням вищевикладеного, актуальною сьогодні є модернізація освітньої статистики сфери ПТО в рамках регулювання взаємодії ринку освітніх послуг та ринку праці.

Мета статті – статистичне дослідження розвитку професійно-технічної освіти в Україні, розробка напрямів формування нової моделі статистичної звітності у сфері ПТО та окреслення основних механізмів вирішення пов'язаних із цим проблем.

Станом на 01.01.2017 р. мережа ПТНЗ України становила 810 навчальних закладів (крім ПТНЗ Донецької та Луганської областей, розташованих у зоні проведення антитерористичної операції на тимчасово непідконтрольній Україні території), з них 806 навчальних закладів підпорядковані Міністерству освіти і науки (МОН) України, а 4 – іншим центральним органам виконавчої влади та Київській обласній раді. До першої зазначеної групи належать:

• 690 професійно-технічних навчальних закладів (крім навчальних центрів при кримінально-виконавчих установах закритого типу, професійно-технічних училищ (ПТУ) соціальної реабілітації, ПТУ при колоніях, ПТНЗ, що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів та навчальних закладів інших типів, що надають професійно-технічну освіту);

• 23 професійно-технічних навчальних закладів, що є структурними підрозділами вищих навчальних закладів;

• 23 навчальних закладів інших типів, що надають професійно-технічну освіту;

• 70 спеціалізованих ПТНЗ (63 навчальні центрі при кримінально-виконавчих установах закритого типу, 2 професійні училища соціальної реабілітації та 5 професійно-технічних училищ при виховних колоніях).

Слід зазначити, що протягом 2016 календарного року відбулися такі зміни мережі ПТНЗ, підпорядкованих МОН України:

1) реорганізовано 9 професійно-технічних навчальних закладів шляхом їх приєднання до більш потужних;

2) ліквідовано 3 професійно-технічні навчальні заклади.

Загалом розподіл закладів професійно-технічної освіти за регіонами України є доволі рівномірним. Значення частки варіює від майже 2% у Чернівецькій та Закарпатській областях до 7,44% у Дніпропетровській і Львівській.

В останні роки спостерігається суттєвий дисбаланс у підготовці фахівців із вищою освітою та кваліфікованих робітників відповідно до потреб ринку праці. Підготовка кадрів у ПТНЗ здійснюється майже за 500 робітничими професіями. У 2016 році у професійно-технічних навчальних закладах, підпорядкованих МОН України, випуск становив 152,4 тис. кваліфікованих робітників, з них 121,6 тис. учнів та 30,8 тис. слухачів із числа працюючого та незайнятого населення.

Однак під впливом зростання кризових явищ в економіці, ускладнення демографічної ситуації в країні упродовж 1995–2015 років мережа навчальних закладів та установ професійно-технічної освіти, структура контингенту та перелік напрямів професійної підготовки поступово скорочувалися. На рис. 2 (складено автором за даними [8]) продемонстровано динаміку випуску за сімома робітничими професіями, за яких станом на 01.10.2017 року спостерігався сталий попит на ринку праці.

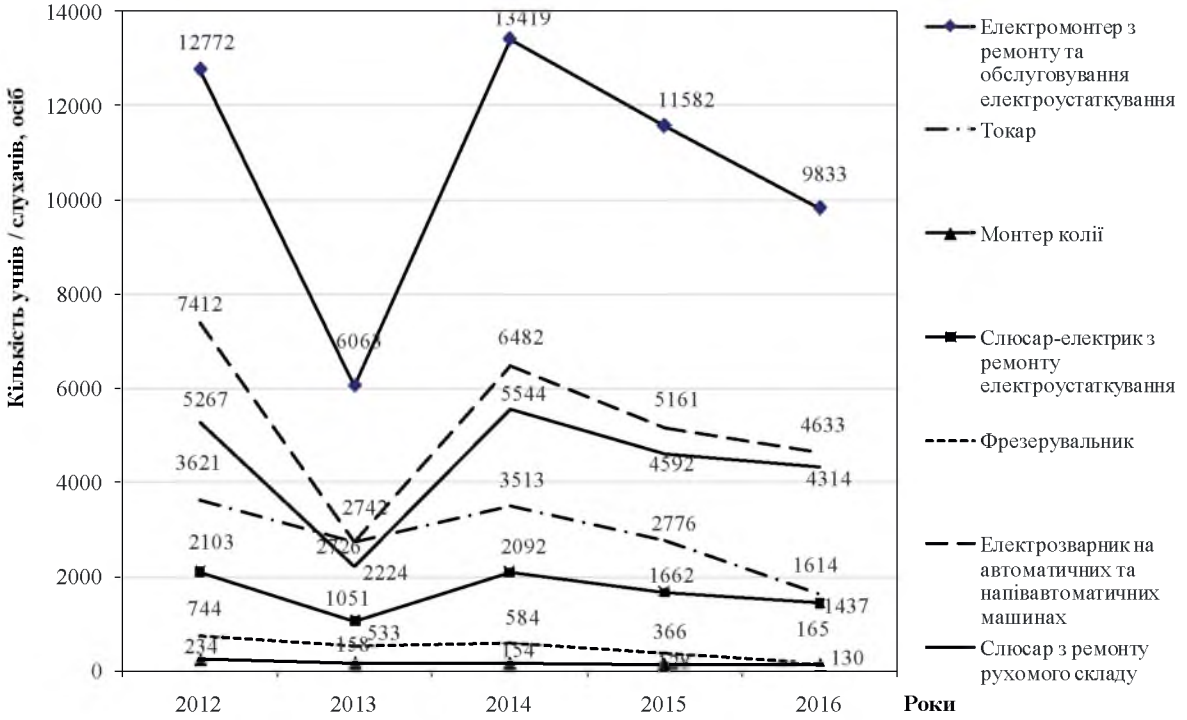

Рис. 2. Динаміка випуску учнів / слухачів за окремими робітничими професіями, здобутими у ПТНЗ МОН України

Як видно з рис. 2, протягом 2012–2016 рр. відбувалося скорочення кількості випускників за відповідними професіями. Так, у 2016 році порівняно з 2012 роком випуск учнів за професією "Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування" скоротився на 23,0%, "Електрозварник на автоматичних та напівавтоматичних машинах" – на 37,5%, "Слюсар з ремонту рухомого складу" – на 18,0%, "Токар" – на 55,4%. Така структура підготовки призводить до того, що після закінчення вищого навчального закладу його випускники не мають можливості працевлаштуватися за фахом, водночас підприємства відчувають гостру нестачу кваліфікованих робітничих кадрів.

Прорахунки системи професійної освіти, недостатньо адаптованої до перспективних потреб економіки, призвели до того, що більшість молоді має низьку конкурентоспроможність на ринку праці через нестачу професійних знань, відсутність необхідної кваліфікації та трудових навичок. Обсяги та професійно-кваліфікаційна структура підготовки робітничих кадрів у системі ПТНЗ значною мірою не відповідає потребам роботодавців.

Рис. 3, 4 (складено автором за даними [8]) демонструють динаміку співвідношення чисельності контингенту учнів / слухачів, які здобули професії "Фрезерувальник" та "Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування" у закладах ПТО МОН України, та дефіциту кадрів за цими професіями на ринку праці станом на 1 жовтня 2017 року. Як видно, дефіцит кадрів за професією "Фрезерувальник" значно перевищує чисельність підготовлених кваліфікованих робітників, тимчасом як за професією "Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування" ситуація є протилежною, що свідчить про розбалансованість обсягів і напрямів підготовки кадрів у професійному розрізі з потребою в них, яка формується на національному та регіональних ринках праці.

Міністерством освіти і науки України планується впровадження у професійно-технічній освіті укрупнених (інтегрованих) професій із професійних назв робіт, таких як формувальники, зварники, прокатники та монтажники металоконструкцій, ковалі ручного кування та інструментальники, механіки, слюсарі та монтажники механічного, електричного й електронного устаткування тощо.

Сьогодні на ринку праці вкрай потрібні сучасні мобільні працівники, які мають декілька спеціалізацій. Наприклад, нині професія "Опоряджувальник будівельний" – це і лицювальник, і плиточник, і маляр, і штукатур. Тобто ці чотири монопрофесії об'єднуються в одну – такі вимоги часу.

Укрупнена професія "Майстер готельного обслуговування" має такі професійні складові: консьєрж готельного комплексу, портьє, стюард (готелі та інші місця розміщення), черговий по поверху (готелю, кемпінгу, пансіонату), оператор з диспетчерського обслуговування ліфтів. "Майстер ресторанного обслуговування" об'єднує в собі офіціанта, бармена, буфетника, готувача коктейлів, готувача напоїв.

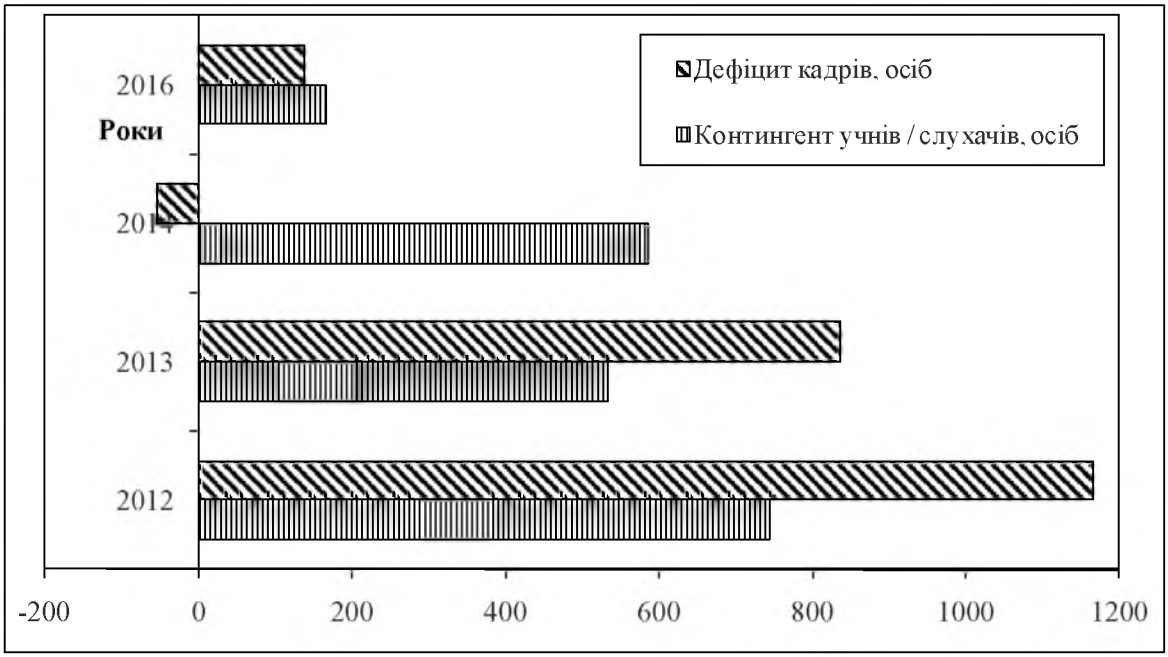

Рис. 3. Динаміка співвідношення чисельності контингенту учнів / слухачів за професією "Фрезерувальник" та дефіцитом кадрів на ринку праці

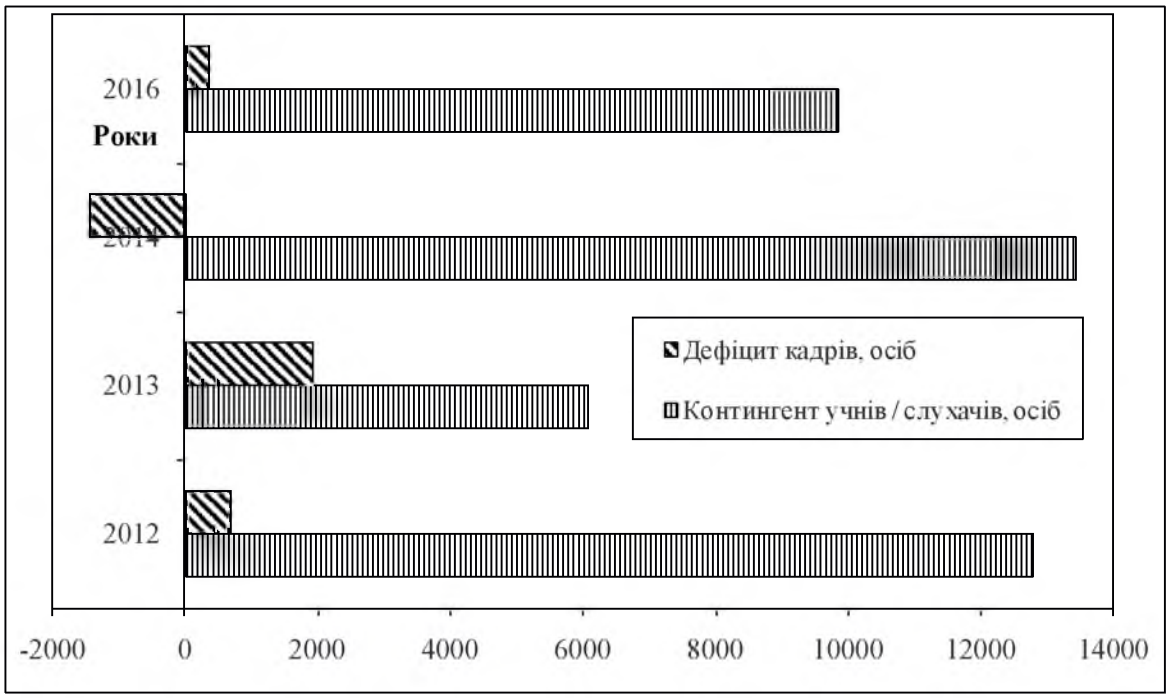

Рис. 4. Динаміка співвідношення чисельності контингенту учнів / слухачів за професією "Електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування" та дефіцитом кадрів на ринку праці

Авторемонтник – це вже майстер з діагностики та налагоджування електронного устаткування автомобільних засобів, рихтувальник кузовів, слюсар з паливної апаратури, слюсар з ремонту автомобілів, слюсар-електрик з ремонту електроустаткування, слюсар-ремонтник [9].

Протягом січня – вересня 2017 року кількість вакансій, заявлених роботодавцями, становила 804,5 тис. од., що на 94,4 тис. вакансій більше, ніж у січні – вересні 2016 року. Станом на 1 жовтня 2017 року у базі даних служби зайнятості налічувалося 73,4 тис. вакансій, що на 29% більше, ніж на 1 жовтня 2016 року. Крім того, у цій базі містилась інформація про 45 тисяч пропозицій роботи, отриманих з інших джерел. Майже в третині вакансій, що були актуальними на кінець вересня 2017 року, пропонувалася мінімальна заробітна плата; у 43% вакансій – від мінімальної до 5 тис. грн, у 18% вакансій – від 5 до 7 тис. грн та лише у 8% вакансій запропонована заробітна плата перевищувала

7 тис. грн. Близько 40% вакансій була зосереджена у м. Києві, Львівській, Дніпропетровській та Київській областях. У решті регіонів частка вакансій від загальної їх кількості по країні коливалася від 1,0% до 5,3%. Збільшення кількості наявних вакансій спостерігається за усіма видами економічної діяльності та професійними групами. За видами економічної діяльності кожна четверта вакансія пропонується на підприємствах та установах переробної промисловості, у торгівлі та ремонті автотранспорту (15%), на транспорті (9%), у державному управлінні й обороні; соціальному страхуванні (8%), в освіті (6%).

Наявна система державного замовлення на підготовку кадрів здебільшого має формальний, корпоративно-відомчий, соціально-орієнтований, а не економічний (з позиції закупівель освітніх послуг) характер [3]. Прийняття у листопаді 2012 року Закону України "Про формування та розміщення державного замовлення на підготовку фахівців, наукових, науково-педагогічних і робітничих кадрів, підвищення кваліфікації й перепідготовку кадрів" не дозволило створити чіткий, прозорий, доступний для широкого кола стейкхолдерів механізм формування, розміщення та розподілу підготовлених за державний кошт кадрів, відповідальності провайдерів освітніх послуг за якісне виконання своїх зобов'язань, а замовників кадрів – за їх працевлаштування та / чи кар'єрне зростання.

Результати аналізу виконання обсягів державного замовлення за напрямами економічної діяльності у 2016 році демонструють, що були підготовлені кваліфіковані робітники для: промисловості – 48,6 тис. осіб (31,9%); агропромислового комплексу – 16,3 тис. осіб (10,6%); транспорту – 23,5 тис. осіб (15,4%); зв'язку – 0,7 тис. осіб (0,48 %); будівництва – 19,4 тис. осіб (12,6 %); торгівлі та громадського харчування – 29,5 тис. осіб (19,4 %); побутового обслуговування населення – 14,4 тис. осіб (9,5 %).

Одним із пріоритетів діяльності Міністерства освіти і науки України є об'єднання зусиль щодо налагодження конструктивного, взаємовигідного партнерства між ПТНЗ, органами влади на місцях, роботодавцями та їх об'єднаннями, науковцями, громадськими організаціями, що дозволить залучити додаткові ресурси для розвитку системи професійної освіти, зробити її більш відкритою, ефективною та адекватно реагуючою на виклики сьогодення. Співпраця соціальних партнерів з професійно-технічними навчальними закладами втілюється у створенні сучасних навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням, що мають концентрувати найсучасніші досягнення виробничих та педагогічних технологій для впровадження їх у підготовку робітничих кадрів. На сьогодні функціонує 84 такі центри. Найбільш активними соціальними партнерами є компанії: Henkel BautechnikUkraine, Knauf, фабрика сучасних будівельних сумішей "БудМайстер", Bosch, TRIORA, NIBCO, HERZ Україна, ДП "КАПАРОЛ УКРАЇНА", ТОВ "Акватерм-Київ", ТзОВ "Снєжка-Україна" та ін.

Упроваджується спільний проект Федерального Міністерства закордонних справ Німеччини у співпраці з організацією Global Project Partners "Професійна освіта в будівельній галузі України", у рамках якого підвищили кваліфікацію 60 педагогічних працівників ПТНЗ України в навчальних центрах міст Франкфурт-на-Одері та Коттбус за програмами німецької професійно-технічної освіти.

Роботодавці у більшості своїй не беруть участь у фінансовій та матеріально-технічній підтримці ПТНЗ, не виявляють особливої зацікавленості у переданні для навчальних цілей обладнання, техніки, інструменту, матеріалів, нових технологій, а також у багатьох випадках відмовляються укладати договори з ПТНЗ за умови оплати праці учнів за фактично виконаний обсяг робіт під час проходження виробничої практики. Водночас роботодавці часто вимушені витрачати додаткові кошти на «донавчання» (перенавчання) більшості випускників навчальних закладів через відсутність у них професійних умінь та навичок. Саме це і свідчить, що в Україні сформувався ринок дипломів (наявність документа, що підтверджує отримання знань та закінчення навчального закладу), а не ринок кваліфікацій (документ, що підтверджує компетентність (здатність) його одержувача реалізовувати свої професійні знання, уміння та навички на практиці, які об'єктивно оцінені на відповідність вимогам професійних стандартів до видання цього документу). На багатьох недержавних підприємствах, насамперед таких видів економічної діяльності, як торгівля, ремонт автомобілів та побутової техніки, ресторанний бізнес та заклади швидкого харчування, операції з нерухомістю, фінансова та банківська діяльність тощо, більш як 70,0% робочих місць, які не потребують наявності вищої освіти, заповнені саме випускниками університетів. Головною проблемою є те, що левова частка таких бакалаврів та магістрів навчалася за кошти державного бюджету. Саме це свідчить про низьку ефективність та недосконаліть чинного механізму державного замовлення на підготовку кадрів.

Висококваліфіковані працівники, які за певних обставин змушені самостійно займатися пошуком роботи, насамперед торгівлею на ринках, до робочих місць на виробництві не повертаються і, скоріш за все, так і не повернуться. Нині з цією проблемою зіштовхнулися підприємства оборонно-промислового комплексу та проектно-конструкторські центри, які, навіть маючи в умовах військової агресії фінансово-матеріальні ресурси, відчувають вкрай гострий дефіцит інженерно-кон-

структорських кадрів та висококваліфікованих робітників (фрезерувальники, зварники, оператори промислових роботів тощо). За професійними групами найбільший попит роботодавців спостерігається на кваліфікованих робітників з інструментом та на робітників з обслуговування, експлуатації устаткування (по 22%).

З урахуванням викладеного вище, найбільш актуальною нині є розробка збалансованих прогнозів перспективної потреби економіки у робочій силі у професійному розрізі. На нашу думку, методологічні підходи до визначення відповідності обсягів та напрямів підготовки кадрів у навчальних закладах потребам регіональних ринків праці повинні ґрунтуватися на методі аналізу коефіцієнтів [9]. Основним показником, що характеризує відповідність обсягів та професійно-кваліфікаційної структури випускників навчальних закладів потребам ринку праці, є інтегральний коефіцієнт збалансованості попиту та пропозиції кадрів, підготовлених у системі навчальних закладів $К_б$, який розраховується за формулою:

$$К_б = К_{цз} + К_{пто} \cdot (1 - К_{рп} - К_{ов}) \cdot (1 - К_с).$$

Розглянемо коефіцієнти, що входять до складу цієї формули:

$К_{цз}$ – співвідношення середньої чисельності незайнятих кваліфікованих робітників і фахівців за професіями (посадами, професійними назвами робіт) і фахами та потреби в них на фіксованому регіональному ринку праці:

$$К_{цз} = \frac{Ч_б}{Ч_п},$$

де $Ч_б$ – середнє значення чисельності незайнятих кваліфікованих робітників та фахівців за певною професією (посадою, професійною назвою роботи) та фахом, які перебували на обліку в центрі зайнятості за останні два роки, що передують розрахунковому; $Ч_п$ – середнє значення показника потреби підприємств та організацій міста (району) у працівниках за певною професією (посадою, професійною назвою роботи) та фахом для заміщення вільних робочих місць за останні два роки, що передують розрахунковому;

$К_{пто}$ – співвідношення планової чисельності випускників навчальних закладів на розрахунковий рік за професіями та фахами й середнього значення показника потреби фіксованого регіонального ринку праці у кваліфікованих робітниках та фахівцях за професіями (посадами, професійними назвами робіт) та фахами, що визначається за формулою:

$$К_{пто} = \frac{Ч_{вп}}{Ч_п},$$

де $Ч_{вп}$ – планова чисельність випускників навчальних закладів на розрахунковий рік за певною професією (фахом);

$К_{рп}$ – коефіцієнт реального працевлаштування випускників навчальних закладів за певною професією (фахом), що визначається за формулою:

$$К_{рп} = \frac{Ч_{рп}}{Ч_в},$$

де $Ч_{рп}$ – середньорічна чисельність реально працевлаштованих випускників навчальних закладів за отриманою професією (фахом); $Ч_в$ – їх середньорічна загальна чисельність;

$К_{ов}$ – коефіцієнт об'єктивного вибуття випускників навчальних закладів з професійного сегмента регіонального ринку праці за професіями (посадами, професійними назвами робіт) та фахами, що визначається за формулою:

$$К_{ов} = \frac{Ч_з + Ч_д + Ч_{нз} + Ч_м}{Ч_в},$$

складові якої визначають середньорічну чисельність випускників навчальних закладів за певною професією (посадою, професійною назвою роботи) та фахом, які вибули, за причинами, а саме: $Ч_з$ – призваних до Збройних Сил України; $Ч_д$ – через декретну відпустку та відпустку з догляду за дітьми; $Ч_{нз}$ – вступили до інших навчальних закладів; $Ч_м$ – змінили (тимчасово чи на постійній основі) місце проживання у зв'язку з направленням на роботу в іншу місцевість та з інших причин;

$К_с$ – коефіцієнт урахування можливої самозайнятості випускників навчальних закладів за професіями (фахами), він обчислюється за формулою:

$$К_с = \frac{Р_с}{100},$$

де $Р_с$ – рівень можливої самозайнятості випускників навчальних закладів за певною професією, фахом. Цей рівень визначається методом експертної оцінки можливої самозайнятості за кожною професією (фахом) фахівцями навчальних закладів, економічних структур обл- (міськ-, рай-) держадміністрацій з урахуванням стану розвитку економіки та малого підприємництва за участі регіональних комітетів соціального партнерства у певному регіоні. Він вимірюється у відсотках і характеризує можливість випускника відкрити власну справу за отриманою професією.

Для отримання більш об'єктивних даних щодо збалансованості попиту та пропозиції робочої сили, підготовленої у навчальних закладах, рекомендується здійснювати розрахунки інтегрального коефіцієнта збалансованості без застосування коефіцієнта $К_с$, оскільки не кожен випускник, який не був працевлаштований, може стати самозайнятим, тобто:

$$K_б = K_{цз} + K_{пто} \cdot (1 - K_{рп} - K_{ов}).$$

При розрахунку інтегрального коефіцієнта $K_б$ рекомендується дотримуватися таких вимог:

1) якщо чисельність незайнятих кваліфікованих робітників (фахівців) або їх потреба за певною професією (посадою, професійною назвою роботи) та фахом на фіксованому регіонального ринку праці дорівнює нулю (0), то для розрахунку $K_{цз}$ приймається замість нуля одиниця (1);

2) якщо відсутні дані як щодо чисельності незайнятих кваліфікованих робітників (фахівців), так і щодо їх потреби, то Кцз дорівнює нулю;

3) за відсутності даних щодо чисельності незайнятих кваліфікованих робітників (фахівців) та їх потреби за професіями (фахами) на фіксованому ринку праці за будь-який період з двох років, що передують розрахунковому, середнє значення цих показників визначається без урахування цього періоду

Ключовими напрямами формування нової моделі статистичної звітності у сфері ПТО є:

• узгодження переліку визначень (термінів) для форм статистичної звітності у сфері ПТО з визначеннями (термінами), прийнятими у Законі України "Про освіту";

• запровадження анкетного опитування роботодавців з метою розрахунку експертним шляхом показника закріплення випускників на робочому місці (у професійному розрізі), рівня тіньової економіки, кількості малих підприємств та підприємств приватного сектору;

• створення реєстру ПТНЗ у рамках модернізації Державної інформаційної системи освіти (ДІСО);

• включення до форм статистичної звітності показника вартості здобуття професійно-технічної освіти за професіями (або групами професій) та джерелами фінансування;

• оновлення переліку показників, що відображають освітній процес у закладах ПТО, відповідно до професійних компетентностей та кваліфікаційних рівнів Національної рамки кваліфікацій;

• включення показників виконання вимог стандартів у сфері ПТО для осіб з особливими потребами з урахуванням їхніх індивідуальних психічних, інтелектуальних, фізичних, сенсорних можливостей;

• включення показників, які відображають процес інтеграції системи ПТО з виробництвом (показники проходження виробничої практики в розрізі професій, кількості годин, місця проходження тощо);

• моніторингове оцінювання якості ПТО;

• розробка методологічних підходів до визначення відповідності обсягів підготовки професійно-технічних кадрів у навчальних закладах потребам ринку праці.

Комплексне виконання цих завдань дозволить отримати якісні статистичні дані, що уможливлюватимуть ефективні дослідження динаміки ринку праці та перспективне прогнозування.

Основні механізми вирішення проблеми розвитку професійно-технічної освіти в Україні такі:

• максимальне врахування напрацювань і наявних регуляторів у сфері підготовки кадрів в Україні;

• формування інституціонального забезпечення нової інноваційної моделі механізму регулювання підготовки кадрів за принципом громадсько-приватно-державного партнерства, тобто залучення усіх наявних ресурсів заінтересованих сторін та якомога більше їх охоплення;

• максимально можливе запозичення зарубіжних (міжнародних) підходів та аналогів, якщо вони кращі за вітчизняні та підходять до умов України;

• зняття законодавчо-нормативних бар'єрів, які перешкоджають визнавати за єдиними підходами професійні кваліфікації, отримані через системи формальної і неформальної освіти та спонтанне (інформальне) навчання.

Саме ці характеристики запропонованого підходу визначають його перевагу. В узагальненому вигляді інноваційний механізм регулювання підготовки кадрів показан на рис. 5 (за даними [2]).

Розглянемо функціональний розподіл повноважень і взаємодію між елементами пропонованого механізму:

1. Національне агентство з кваліфікацій. Створюється на представницькій основі із представників центральних органів виконавчої влади, всеукраїнських об'єднань роботодавців та профспілок, всеукраїнських професійних асоціацій і фінансується ними на пропорційній основі. Реалізовує такі функції:

• ведення реєстру професійних кваліфікацій; узагальнення потреби у професійних кваліфікаціях у національному, галузевому, регіональному та відомчому розрізах;

• ліцензування діяльності кваліфікаційних центрів за встановленою Кабінетом Міністрів України (КМУ) процедурою;

• акредитація діяльності галузевих (професійних) рад з кваліфікацій за встановленою КМУ процедурою;

• супроводження Національного класифікатора України ДК 003 "Класифікатор професій" та погодження галузевих випусків Довідника кваліфікаційних характеристик професій працівників;

• організація конкурсу (тендеру) на розміщення державного замовлення на підготовку кадрів за регульованими професіями, розробка та оновлення їх переліку тощо.

2. Галузеві (професійні) ради з професійних кваліфікацій. Формуються за галузевою (відомчою, професійною ознакою) на пропорційній

Рис. 5. Схема інноваційної моделі механізму регулювання підготовки кадрів

основі представниками центральних органів виконавчої влади, місцевих органів влади, галузевих об'єднань роботодавців та профспілок, професійних асоціацій, великих підприємств, профільних наукових установ і навчальних закладів тощо. Фінансуються стейкхолдерами на пропорційній основі. Реалізовують такі функції:

• розроблення, погодження та затвердження професійних стандартів на компетентнісній основі відповідно до процедури, встановленої КМУ;

• вивчення потреби у професійних кваліфікаціях для відповідного галузевого (професійного) сегмента;

• формування галузевого (відомчого, регіонального) замовлення на підготовку кадрів у професійно-кваліфікаційному розрізі;

• участь у розробці стандартів оцінювання професійних кваліфікацій.

3. Кваліфікаційні центри (центри з незалежного оцінювання професійних кваліфікацій). Створюються суб'єктами господарювання, які відповідають критеріям та умовам ліцензування кваліфікаційних центрів, у т. ч. навчальними закладами. Фінансуються за рахунок оплати послуг одержувачами професійних кваліфікацій. Реалізовують такі функції:

• проведення незалежного оцінювання (визнання) професійних кваліфікацій;

• розроблення та погодження у галузевих (професійних) радах з кваліфікацій стандартів оцінювання;

• підготовка оцінювачів професійних кваліфікацій відповідного спрямування.

Запровадження у практику розрахунку інтегрального коефіцієнта збалансованості попиту та пропозиції кадрів, підготовлених у системі навчальних закладів, дозволить:

• створити інформаційну базу для внесення коректив до планів формування професійно-кваліфікаційної структури підготовки кваліфікованих робітників та фахівців у навчальних закладах на місцях на близьку та середню перспективи;

• забезпечити збалансованість та гнучкість системи підготовки кадрів відповідно до потреб регіонального ринку праці;

• знизити рівень молодіжного безробіття;

• оптимізувати мережу навчальних закладів, її регіонально-функціональної структури;

• залучити до формування, розміщення та виконання регіонального замовлення на підготовку кадрів соціальних партнерів регіонального та галузевого рівнів.

Напрямами подальших досліджень є розробка методичних рекомендацій щодо визначення відповідності обсягів підготовки кадрів у ПТНЗ (за кваліфікаційною структурою) потребам регіонального ринку праці, а також практичного інструментарію та методологічних засад моніторингових досліджень реального працевлаштування випускників професійно-технічних навчальних закладів.

Список використаних джерел

1. Про участь центральних та регіональних органів виконавчої влади, об'єднань роботодавців у формуванні трудового потенціалу держави та професійній підготовці кваліфікованих робітників для сучасної економіки України: матеріали слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань науки і освіти 21 грудня 2011 року / редкол. М. Г. Луцький (голова), В. П. Головінов, Є. В. Красняков та ін.; за заг. ред. В. П. Головінова. Київ: Парламентське вид-во, 2012. 480 с.
2. Мельник С., Панцир С. Як в Україні створити сучасну систему кваліфікацій? URL: http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29179.pdf
3. Новіков В. М. Модернізація професійно-технічної освіти як цільова функція розвитку ринку праці в Україні. URL: ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/22588/1/86-99.pdf
4. Ковтунець В. В. Освітня статистика в Україні: стан і шляхи розвитку. Київ: Нора-друк, 2015. 32 с.
5. Попа А., Колишко Р., Попова Н., Панзіка Ф. Дослідження та аналіз вакансій і потреб у кваліфікованих кадрах у країнах ЄС, Республіці Молдова та в Україні / Міжнародна організація праці, Група технічної підтримки з питань гідної праці та Бюро МОП для країн Центральної та Східної Європи. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_244735.pdf
6. Кількість безробітних та кількість вакансій (у професійному розрізі) станом на 1 жовтня 2017 року. Державна служба зайнятості України. URL: http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350883
7. Оцінка попиту на професії, які затребувані на ринку праці. Результати дослідження в рамках проекту "Економічне та соціальне відновлення Донбасу". URL: kiis.com.ua/materials/pr/20151230_PROON/Report_Employment_KIIS_final_ukr.pdf
8. МОН України. Департамент професійно-технічної освіти. Інформаційно-аналітичні матеріали (Професійно-технічна освіта). Загальний аналіз системи професійно-технічної освіти та ринку праці України, 2015 р. URL: http://mon.gov.ua/activity/education/profesijno-texnichna/spivrobytnutctvo.html
9. Методичні рекомендації щодо визначення відповідності обсягів та професійно-кваліфікаційної структури випускників закладів профтехосвіти потребам ринку праці. ДУ НДІ соціально-трудових відносин Мінсоцполітики України. Київ: Соцінформ, 2003. 40 с.

References

1. Holovinov, V. (Ed.). (2012) *Pro uchast tsentralnykh ta rehionalnykh orhaniv vykonavchoi vlady, obiednan robotodavtsiv u formuvanni trudovoho potentsialu derzhavy ta profesiinii pidhotovtsi kvalifikovanykh robitnykiv dlia suchasnoi ekonomiky Ukrainy:* materialy slukhan u Komiteti Verkhovnoi Rady Ukrainy z pytan nauky i osvity 21 hrudnia 2011 roku *[On the participation of central and regional executive authorities, employer associations in formation the labor potential of the state and professional training of skilled workers for the modern economy of Ukraine:* materials of hearings in the Committee on Science and Education of Verkhovna Rada of Ukraine, December 21, 2011]. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].
2. Melnyk, S., & Pantsyr, S. (2016). Yak v Ukraini stvoryty suchasnu systemu kvalifikatsii? [How to create a modern qualification system in Ukraine?]. *euinfocenter.rada.gov.ua.* Retrieved from http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29179.pdf [in Ukrainian].
3. Novikov, V. M. (2017). Modernizatsiia profesiino-tekhnichnoi osvity yak tsilova funktsiia rozvytku rynku pratsi v Ukraini [Modernization of vocational education as a target function of the labor market development in Ukraine]. *ir.kneu.edu.ua.* Retrieved from http:ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/22588/1/86-99.pdf [in Ukrainian].
4. Kovtunets, V. V. (2015). *Osvitnia statystyka v Ukraini: stan i shliakhy rozvytku [Education statistics in Ukraine: state and prospects].* Kyiv: Nora-druk [in Ukrainian].
5. Popa A., Kolyshko R., Popova N., & Panzika F. (2016). Doslidzhennia ta analiz vakansii i potreb u kvalifikovanykh kadrakh u krainakh YeS, Respublitsi Moldova ta v Ukraini / Mizhnarodna orhanizatsiia pratsi, Hrupa tekhnichnoi pidtrymky z pytan hidnoi pratsi ta Biuro MOP dlia krain Tsentralnoi ta Skhidnoi Yevropy [Research and analysis of vacancies and skills needs of EU countries, the Republic of Moldova and Ukraine / International Labor Organization, the Decent Work Support Unit and the ILO Bureau for Central and Eastern Europe]. *www.ilo.org.* Retrieved from http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---europe/---ro-geneva/---sro-budapest/documents/publication/wcms_244735.pdf [in Ukrainian].
6. Kilkist bezrobitnykh ta kilkist vakansii (u profesiinomu rozrizi) stanom na 1 zhovtnia 2017 roku. Derzhavna sluzhba zainiatosti Ukrainy [The number of unemployed and the number of vacancies (in professional terms) as of October 1, 2017. State Employment Service of Ukraine]. *www.dcz.gov.ua.* Retrieved from http://www.dcz.gov.ua/statdatacatalog/document?id=350883 [in Ukrainian].

7. Otsinka popytu na profesii, yaki zatrebuvani na rynku pratsi. Rezultaty doslidzhennia v ramkakh proektu "Ekonomichne ta sotsialne vidnovlennia Donbasu" [Assessment of demand for professions that are in demand in the labor market. Results of the study within the framework of the project "Economic and social recovery of Donbass"]. (2015). *www.kiis.com.ua*. Retrieved from http://www.kiis.com.ua/materials/pr/20151230_PROON/Report_Employment_KIIS_final_ukr.pdf [in Ukrainian].

8. MON Ukrainy. Departament profesiino-tekhnichnoi osvity. Informatsiino-analitychni materialy (Profesiino-tekhnichna osvita). Zahalnyi analiz systemy profesiino-tekhnichnoi osvity ta rynku pratsi Ukrainy [Ministry of Education and Science of Ukraine. Department of vocational education. Information and analytical materials (Vocational education) 2015. General analysis of vocational education and labor market of Ukraine]. (2015). *www.library.uipa.edu.ua*. Retrieved from http://www.library.uipa.edu.ua/images/analitzvit.doc [in Ukrainian].

9. *Metodychni rekomendatsii shchodo vyznachennia vidpovidnosti obsiahiv ta profesiino-kvalifikatsiinoi struktury vypusknykiv zakladiv proftekhosvity potrebam rynku pratsi*. DU NDI sotsialno-trudovykh vidnosyn Minsotspolityky Ukrainy *[Methodical recommendations on determining the correspondence of the volumes and the professional qualification structure of graduates of vocational education institutions to the needs of the labor market*. SD of the Research Institute of Social and Labor Relations of the Ministry of Social Policy of Ukraine]. (2003). Kyiv: Sotsinform [in Ukrainian].

М. В. Лесникова,
кандидат экономических наук, старший научный сотрудник,
начальник отдела статистики и аналитики
профессионально-технического образования,
Институт образовательной аналитики МОН Украины

Статистические исследования проблем развития профессионально-технического образования в Украине

В статье исследованы существующие проблемы развития профессионально-технического образования в Украине. В качестве информационной базы исследования использовались статистические данные Государственной службы занятости и Министерства образования и науки Украины. Разработаны направления формирования новой модели статистической отчетности в сфере ПТО и модель инновационного механизма регулирования подготовки кадров.

Ключевые слова: *система профессионально-технического образования, статистика профессионально-технического образования, рынок труда, профессиональная структура, метод коэффициентов, интегральный коэффициент сбалансированности спроса и предложения кадров, вакансии, безработные.*

M. V. Lesnikova,
PhD in Economics, Senior Researcher,
Head of Statistics and Analytics Department of Vocational Education,
Institute of Educational Analytics
of the Ministry of Education and Science of Ukraine

Statistical Studies of Problems of the Development of Professional-Technical Education in Ukraine

The national system for workforce training in professional-technical education institutions (PTEI) fulfill less than the third part of its key tasks: supply of the domestic economy with the skilled staff in conformity with the labor market needs, balancing of demand and supply of the workforce with due consideration to priority areas of the economic development. The main source of data on the labor market is statistical information collected by the State Employment Service. According to experts, the State Employment Service does not adequately provide the real picture across the labor market, because it administers mostly vacancies with low salary rates or ones not demanding high professional qualifications.

Considering the above said, modernization of the education statistics on professional-technical education (PTE) is greatly important as a means for regulating interactions between the market of education services and the labor market. As of 01.01.2017, the PTEI network covered 810 education institutions (not including PTEI in Donetsk and Luhansk regions, located in the antiterrorist operation area), with quite even distribution of PTE institutions across the regions. Drawbacks of the professional education system, not properly adapted to future needs of the domestic economy, resulted in low competitiveness of most part of the youth at the labor

market due to lack of professional competencies or lack of the required qualifications and skills. The scopes and professional and qualifications structures of professional training in PTEI are, by large, do not correspond with the employers' needs. The main indicator reflecting the correspondence of the scopes and the professional and qualifications structure of PTEI graduates to the needs of domestic labor market is the integral coefficient of balance between demand and supply of the workforce trained in PTEI.

The key components in the new model for statistical reporting on PTE are as follows: setting the conformity between the nomenclature of definitions (terms) for statistical reporting forms on PTE with definitions (terms) adopted in the Law of Ukraine "On Education"; inclusion of the indicator on PTE costs, by profession (or groups of professions) and source of financing; inclusion of the indicators reflecting the observance of PTE standards for persons with special needs, considering their individual mental, intellectual, physical and sensor abilities. The essential mechanisms for solutions of problems related with PTE development in Ukraine involve building up the institutional framework to implement the new innovative model for regulation of professional training by the principle of public-private-government partnership, i. e. engaging all the resources available with stakeholders and their as more extensive as possible adaptation of foreign (international) approaches and analogues that have proved their durable effectiveness.

Key words: *system of professional-technical education, statistics of professional-technical education, labor market, professional structure, method of coefficients, integral coefficient of balance between demand and supply of workforce, vacancies, unemployed.*

Бібліографічний опис для цитування:

Лєснікова М. В. Статистичні дослідження проблем розвитку професійно-технічної освіти в Україні // Статистика України. 2017. № 4. С. 54–64.